

Marija Pečkauskaitė

Pečkauskaitė, Marija (1877.II.24 Medingėnuose, Telšių aps. — 1930.VII.24 Židikuose, Mažeikių aps.) rašytoja ir pedagogė, žinoma **Šatrijos Raganos** slapyvardžiu (LE XXII pažymėti gimimo metai 1878, žiūr. Šaltiniai. Red.).

Šeimoje ir gyvenime. P. gimė motinos dv. Medingėnuose, augo paskiau tėvų nuomotame Labūnavo dv., Telšių aps. Tėvas Anupras Pečkauskas buvo iš Mogiliavo gub. gudų bajoras, prisiėmęs lenkų kultūrą. Motina — Stanislova Šniukškaitė, žemaičių bajorė, taip pat lenkiškos kultūros. Marija P. augo drauge su seseria Sofija ir dviem broliais. Šeimos aplinką ji pergyveno kaip paukštelis lizdą. „Visa jos kūdikystė — auksinė, saulėta. Buvo be galo lepinama, ypač tėvo. Visa šeima karštai mylėjosi“ (Vaižgantas). Charakterį jai formavo daugiausia motinos giliai krikščioniška dvasia. Krikščioniškai gyvenančiam žmogui buvo svetimas ano laiko luomų skirtumas, ir Pečkauskų vaikams nebuvo draudžiama bendrauti su kaimiečių vaikais, kalbėtis su jais žemaitiškai, nors namie kalbėjosi lenkiškai. Šeimoje klostėsi Marijos P. demokratiška, humanistinė dvasia, grįsta artimo meile.

Mokytis pradėjo namie. Kai šeima persikėlė į nuomąjamą Užvenčio dv., nuo 1891 vaikus mokė stud. P. Višinskis. 1892 buvo paruošta ir įstojo į trečią klasę Petrapilio Šv.

Kotrynos gimn. Bet dėl silpnos sveikatos ir pinigų stokos turėjo grįžti į Užventį ir privačiai pabaigti gimnazijos kursą. 1895 dar baigė bitininkystės kursus Varšuvoje (išsp. pora knygelių apie bites). Užventyje P. Višinskis paveikė P. tautinį apsisprendimą ir paskatino aktyviai įsijungti į patriotinį sąjūdį, imtis plunksnos ir net davė jos pirmiems kūriniams kryptį. Iš pradžių P. rašė lenkiškai, Višinskis jos raštus vertė ir siuntinėjo *Varpui* bei *Ūkininkui*, iki ji pakankamai išmoko lietuviškai. Susimezgosios bičiulystės laiškuose Marija ir Povilas vienas antrą vadino „broleliu-dobilėliu“, „sesutelelijėle“. Jungiamus bendro sentimentu ir bendros tautinės pažiūros juodu betgi skyrė pasaulėžiūros: P. buvo šaltas ir nepriimtinas P. Višinskio liberalizmas. Kai susipažino su kun. J. Tumu, P. raštai pakrypo į jo rankas, atsidūrė *Tėvynės sarge*, *Dirvoje-Žinyne*, vėliau *Vilniaus žiniose*, *Viltyje*, *Šaltinyje*, *Draugijoje* ir kitoj katalikų spaudoj; nepriklausomybės metais daugiausia rašė *Lietuvos mokykloj*, *Naujojoj vaidi-lutėj*, *Motery*, *Skaitymuose*.

1898 mirus tėvui, likusi šeima persikėlė į Šiaulius. P. vertėsi pamokomis bajorų šeimose. Višinskiui išrūpinus Žiburėlio (Motinėlės, žr. LE XIX, Boston, Mass., 1959. Red.) stipendiją, 1905 P. išvyko į Šveicariją pedagogikos studijuoti. Tris semestrus buvo Ciuriche, vieną Friburge. Šiuo metu ryšiai su Višinskiu baigėsi — jis 1906 mirė. Tolimesniam P. gyvenimui ėmė daryti didžiulės įtakos naujas žmogus — jos profesorius F. W. Foersteris. Jo pedagoginė sistema buvo artima P. dvasiai, ir jo idėjas ji pasisavino savo būsimai pedagoginei praktikai ir kūrybai. 1909 P. Vilniuje išlaikė mokytojos egzaminus ir buvo pakviesta į Marijampolės Žiburio mergaičių progimn. mokytoja ir bendrabučio vedėja. Prasidėjus I pas. karui ir progimnazijai išsikėlus į Rusiją, P. 1915 atvyko į Židikus, kur gyveno jos motina ir sesuo. Džiaugsmo čia turėjo nedaug, gyvendama išsiskyrimo su šeimos lizdeliu naujais įspūdžiais ir atsiminimais. Dar Šiau-

liuose 1901 buvo miręs vyresnysis brolis Steponas, 7 klasės gimnazistas; jau Vilniuje 1910 mirė ir jaunesnysis brolis Vincas, kurį pati Marija buvo paruošus ir į mokslus leidus savo pinigais, o Židikuose tais pačiais 1915 mirė ir motina, kuri, anot Vaižganto, buvo „beveik šventa, kantrybės ir išsižadėjimo idealas, visados visiškai sutinkanti su Dievo valia“. Nebetekusi motinos, P. gyveno šeimos atsiminimais, kuriuos sudėjo *Sename dvare*, rašė laikraščiams, leido susirastą našlaitį, bet gabų berniuką į mokslus, ir miestelio gyventojai dažnai matydavo ją einančią su pintinėle pas šukios pagalbos reikalinguosius, nors pati gyveno svetimoje pastogėje, prisiglaudusi pas kun. K. Bukantą. Už nuopelnus Lietuvos pedagogikai LU Teol-filosofijos fak. 1928 suteikė jai garbės daktaro laipsnį.

Raštuose. Pirmas P. pasakojimas „Margi paveikslėliai“ buvo P. Višinskio paskelbtas 1895 *Varpe* Šatrijos Raganos slapyvardžiu. Po eilės kitų smulkesnių pasakojimų ėjo laiškine forma rašyta apysaka *Viktutė*, 1903, Vincas Stonis, 1906, toliau alegorinė drama *Pančiai* ir jau nepriklausomoje Lietuvoje apysaka *Sename dvare*. Jos raštų Žinijos b-vė išleido 6 tomus 1928. Tarp jų yra pasakojimai ir pedagoginiai straipsniai; pedagoginių raštų svarbiausias *Motina auklėtoja* ²1936. Skyrium išleisti vertimai: Foersterio *Jaunuomenės auklėjimas* ²1926, *Seksualinė etika ir seksualinė pedagogika*, 1923, *Auklėjimas ir auklėjimasis*, 1928, *Kristus ir žmogaus gyvenimas*, 1931, *Mokėk gyventi*, 1934, H. Sienkevičiaus *Dykumose ir giriose*, 1921 (²1927—29).

Trumpuose pasakojimuose ir apysakose vaizduojami epochos būdingi ženklai — perėjimas iš dvaro į kaimą, iš bajoriškosios Lietuvos į valstietinę, iš lenkiškosios kultūros į lietuvišką. Dvaras ir bajoriška Lietuva rodoma trejopa. Vieni dar gyvena senojo idealo, unijos, svajonėmis, nepajėgdami naujo gyvenimo nei priimti nei suprasti. Antri nebeturi jokio idealo, išskyrus rūpestį gerai laiką praleisti, be darbo,

vaišėse, medžioklėse, oportunistiškai pataikaudami valdžiai. Treti eina su naujo gyvenimo srove — demokratinės dvasios, lietuviškos kultūros, įsijungdami realiu švietimo, labdaros, ūkio gerinimo darbu. Pirmuosius bei antruosius ryškiausiai rodė su ironija apysakaitėje *Dėl tėvynės*, 1908. Trečiųjų augimo ir įsiliesimo į naują gyvenimo procesą rodė *Viktutėje*, o reali jų veikla pasirodė *Sename dvare*. Liaudies gyvenimo mieliausi P. veikėjai yra vaikai, jų veržimasis į mokslą, žmoniškumą, pasiaukojimas dėl kitų. Labiausiai tai parodė *Vincas Stonis, Iš daktaro pasakojimų*, 1907. Suaugusiųjų valstiečių eilėje originaliausias ir įdomiausias *Sename dvare* Levanarda, kurį jo gyvenimo filosofija padarė dievdirbiu ir knygnešiu.

Gyvenimo medžiaga P. kūryboje ne daug kuo išsiskiria nuo kitų ano meto moterų rašytojų. Tačiau ji labiau už kitas į tą medžiagą įdėdė autobiografinį elementą. *Viktutė* — pačios autorės tautinio susipratimo kelias. *Sename dvare* — jos šeimos gyvenimo kronika, kurioje atpažįstamas tėvas, motina, broliai ir ji pati. Visa ano veikalo atmosfera yra supotinta, sulyrinta autorės vaikystės dienų atmosfera.

Dar labiau iš kitų P. išsiskiria auklėjamąja atmosfera. Rašytojos pedagoginėje sampratoje yra tikėjimas žmogaus privalomu ir galimu tobulėjimu. Tobulėjimu pagal krikščioniškojo gyvenimo idealus — Dievo ir artimo meilę, kurie šakojasi į asmens religingumą, patriotizmą, moralinį tauromą, demokratiškumą. Kelias į tas ugdomasias vertybes eina per savas nuolatinės pastangas, per atsisakymą, nusi galėjimą, pasiaukojimą vardan aukštesnių vertybių. Simboliškai tai išreiškė šūkiu: „į kalnus, į viršūnes!“ O veržimasi į „kalnus“ ir gundymus pasilikti pakalnėse — alegoriniuose dramatinuose *Pančiuose*. Asmens tobulėjimą lengvina ugdomoji aplinka. Pagrindinis jos faktorius — šeima, ypačiai motina. Šeimoje sudaromas asmens idealas ir pirmosios sąlygos tam idealui siekti. Tokia šeima yra *Sename dvare*, ir

priešingai — *Irkos tragedijoje* kūdikį ištinka pirmi moraliniai smūgiai, kai šeima nėra jai jokia atrama. Asmuo, vykdydamas savyje numatytą idealą, veikia teigiamai ir savo aplinką (*Mėlynoji mergelė, Anuo metu*). P. daugiau rodė asmens kilimą į kalnus, ne atvirkščiai. Dėl to jos pasakojimų saulėlydinė giedra ją artina labiau su Vaižganto dienovidiniu optimizmu, nei su kitų moterų rašytojų apniukusia atmosfera.

Praeinamos ir pastovios vertybės. Tautinio atgimimo epochos reikalavimai literatūros veikalui buvo kuklūs. Užteko, kad veikalas kurtų vaizdus, kuriuose senojo gyvenimo tradicijos rodytųsi atsilikusios, ir naujojo gyvenimo vaizdus, kurie patrauklia nuotaika keltų toliau tautinį susipratimą. P. pirmieji pasakojimai toki ir buvo. Tautinio susipratimo naujų kelių ji netiesė, bet ji įsijungė į epochos literatūrinę srovę, kurioje buvo Maironis, Vaižgantas, Pietaris. Tačiau ji nemėtė ugningų poleminių šūkių. Ji kūrė atmosferą be kovos ir frazeologijos, bet su gyva tikinčia dvasia, kuri davė skaitytojui tautinės, religinės, moralinės šilumos. Gal dėl to ir P. *Viktutė* nesulaukė tokios audros kaip Maironio *Terp skausmų į garbę* ar V. Pietario *Keidošių Onutė*.

Nauji literatūriniai reikalavimai atėjo, spaudą atgavus: daugiau psichologinės tiesos, daugiau estetinio grožio. P. ir šiame laikotarpyje liko gyva, neatmesta. Nors vadovaujamojo vaidmens literatūriniame gyvenime neturėjo, tačiau skaitytoją ir dabar ji veikė savo pasakojamo įvykio paprastumu, neperkrautu gamtos vaizdais, bet vedančiu į psichologinius veikėjų pergyvenimus ir sušildytu emocija. Šiame laikotarpyje labiausiai ir vertinami tos rūšies veikalai — *Irkos tragedija* ir *Sename dvare*. Nors pastarajame veikale temos suplaukė tos pačios kaip ir pirmame laikotarpyje, tačiau joms buvo duota tokia meninė forma, kuri patenkino naujo laikotarpio skaitytoją, reikalaujantį literatūrinio grožio. Patenkino jį ne tiek epinis P. vaizdavimo grožis — ne sukurta

fabula, ne ryškūs charakteriai, bet nuotaika. Švelniais perėjimais su kiekvienu veikėju ar jų naujomis situacijomis liejosi kiti nuotaikos tonai — idilė su besiginčijančių kaimynų teismu ar bajorų medžiokle, skardus humoras su ‚bočelio‘ pajudėjimu, ironija su ‚ciocės‘ Karusės rūpesčiais, elegija, virstanti vis pakilesniais meilės himno garsais dievadirbio Levanardos istorijoje, o mamatės pavidale ir su ja susijusiose scenose elegija pakyla iki metafizinės mistikos. Tačiau neaptiksi joje tragiškų tonų. *Sename dvare* nėra jėgų, kurios prieštarautų viena kitai ir aitrai tarp savęs kovotų. Gyvenimas tėra nuolatinisėjimas pirmyn. Šitokisėjimas pripildo asmenį dvejos nuotaikos — pavargimo, o iš kitos pusės vidaus pasitenkinimo, kuris kyla iš atliktos pareigos pajautimo. Nuotaika yra viena iš svarbiausių ryšių atskiriems valstiečių, bajorų-dvarininkų kasdieninio gyvenimo vaizdams. Tik tik pajaučiamo paslaptingo akordais nuskamba pirmosios eilutės su baltų žiedų sidabrinėmis akimis, kurios žvelgia į veidą aname įsisvajojusiame, įsikvepėjusiame sode ir pro įvairiausių variacijų crescendo nuotaika išvirsta beethoveniško likimo simfonijos nuotaika, kada nežinomi pirštai iš tamsos pabarbena į langą ir pašaukia į anapus — susijungti amžinoje meilėje su mamate... Tame pakilime veikalas ir nutrūksta, nelyginant Baranausko *Anykščių šilelio* poema. Tai romantikų mėgstamas literatūrinis kelias Europoje. Ir *Sename dvare* apysaka yra ryškiausias lietuvių kūryboje to grynojo literatūrinio romantizmo pavyzdys ir viršūnė. Romantizmo savo personažais, nuotaika, kompozicija, stiliaus muzikiniais bei spalviniais efektais, žadinančiais nuotaikas. Tokis jis buvo priimtas savo epochoje, tokis ir pasiliks lietuvių literatūros istorijoje.